

Nr 395.

Av fröken *Wetterström m. fl.*, om upprättande av en plan över erforderliga åtgärder mot landsbygdens avfolkning.

Under en lång följd av år har en väsentlig avflyttning ägt rum från landsbygden till tätorterna. Denna avflyttning synes ske i etapper från den rena landsbygden först till tätorter på landsbygden och därifrån vidare till städerna. Hur långt denna uttunning av befolkningstätheten på landsbygden kan fortgå utan att den får svåra skadeverkningar för landet i dess helhet är svårt att avgöra, men frågan torde redan tillhöra de allvarligaste socialpolitiska och ekonomiska problemen i vårt land. Eftersom jordbruket är landsbygdens dominerande näringsgren får minskningen i antalet verksamma inom den näringsgrenen stor betydelse. Denna minskning av jordbruksbefolkningen bör inom skäliga gränser anses rationell, men det torde kunna ifrågasättas, om den icke redan blivit onormalt kraftig. Jordbruket, som har säsongmässiga behov av arbetskraft, har för närvarande svårt att framför allt sommartid få sitt behov av arbetskraft fyllt med den följderna att den kvarvarande jordbruksbefolkningen tvingats öka sin arbetstid väsentligt, vilket i sin tur medför att »flykten» från landsbygden ökar.

Avflyttningen från landsbygden har skett under en längre tid, från början på grund av att landsbygden var överbefolkad i förhållande till dåvarande utkomstmöjligheter samtidigt som industrialiseringen drog folk till städerna. Befolkningsomflyttningen var följderna av en utvecklingsprocess i samhället. Under de senaste 50 åren beräknas sammanlagt ca 2 miljoner människor övergått från landsbygdsnäringsarna till andra yrken och den rena landsbygden beräknas för närvarande avfolkas med ca 20 000 människor årligen. År 1925 hade landsbygden numerärt sett sin största folkmängd, 4,2 miljoner invånare mot 1,8 miljoner i städerna. 1950 hade landsbygdsbefolkningen minskat till 3,7 miljoner samtidigt som städernas befolkning hade ökat till 3,2 miljoner. Städernas andel av rikets totala folkmängd ökade alltså mellan 1925 och 1950 från ca 30 till ca 46 procent, till övervägande del på landsbygdens bekostnad.

Särskilt småstäderna ha under 1940-talet undergått en nästan explosionsartad utveckling. Många av dem ha under detta decennium fått sitt invånarantal fördubblat.

Kvinnorna i majoritet bland de flyttande.

I första hand är det kvinnorna i de giftasvuxna åldrarna som lämna landsbygden. Detta har medför att proportionen mellan män och kvinnor blivit

ogynnsam. Äktenskapsfrekvensen har därför sjunkit och med den nativiteteten. Följderna av denna ogynnsamma utveckling är, att landsbygden numera icke är den förnyelsekälla för folkstammen som den tidigare varit.

En jämförelse mellan antalet kvinnor på 1 000 män inom olika åldersklasser tillhörande de tre typgrupperna av befolkning, jordbruksbefolkning, övrig landsbygdsbefolkning och stadsbefolkning, utfaller för de senaste folkräkningarna enligt följande tabell:

Ålder	Jordbruks- befolkning		Övrig lands- bygdsbefolkning		Stadsbefolkning		Hela befolkningen	
	1940	1945	1940	1945	1940	1945	1940	1945
0—15	954	960	971	957	964	956	963	957
15—30	673	684	1 066	1 016	1 161	1 151	969	977
30—50	836	833	1 029	990	1 153	1 111	1 017	999
50—65	885	858	1 168	1 152	1 206	1 200	1 077	1 070
65—	909	824	1 327	1 350	1 525	1 438	1 182	1 144
Samtliga	838	834	1 068	1 039	1 153	1 123	1 016	1 009

Siffrorna visa att av totalbefolkningen det numera endast är åldersklasserna över 50 år som ha överskott på kvinnor. Ännu 1940 hade gruppen mellan 30 och 50 år ett överskott av 17 kvinnor, räknat per 1 000 män.

I fråga om könsproportionen skilja sig de olika typgrupperna starkt från varandra. Inom stadsbefolkningen finnes ett betydande kvinnoöverskott, även om utvecklingen synes gå mot en utjämning. Inom jordbruksbefolkningen däremot äro kvinnorna i minoritet inom alla åldersgrupper; i åldern 15—30 år är jämförelsetalet så lågt som 684. En viss förbättring har inträtt sedan 1940, men för den framtida befolkningsutvecklingen är läget fortfarande mycket oroande.

Den sist berörda åldersgruppen — 15—30 år — intar en förgrundsställning i detta sammanhang varför här nedan lämnas en specialredovisning för könsproportionerna inom dess olika femårsklasser. Redovisningen begränsas till den ogifta befolkningen, vilken ur familjebildningssynpunkt särskilt beröres av den nämnda proportionen.

Antal ogifta kvinnor mot 1 000 ogifta män i åldersgrupperna 15—30 år.

Ålder	Jordbruks- befolkning		Övrig lands- bygdsbefolkning		Stadsbefolkning		Hela befolkningen	
	1940	1945	1940	1945	1940	1945	1940	1945
15—20	682	667	1 148	1 070	1 086	1 097	949	944
20—25	453	419	797	688	1 015	943	758	706
25—30	354	328	631	516	975	846	647	579
Samtliga	525	498	889	794	1 032	975	806	767

Jämförelsetalet inom hela befolkningen för de ogifta kvinnorna har, som synes, i åldersklasserna 15—30 år sjunkit från 806 till 767 från 1940 till 1945. I detta sammanhang bör man lägga märke till stadsbefolkningens gynnsammare ställning. Gentemot jämförelsetalet 975 år 1945 för denna sistnämnda befolkning svarar inom jordbruksbefolkningen talet 498, det vill säga den ogifta manliga befolkningen i dessa åldrar är här dubbelt så stor som den kvinnliga.

Det genom ovanstående tabeller belysta problemet om könsproportionen är enligt vår mening utomordentligt allvarligt. Om icke effektiva motåtgärder komma att vidtagas torde man snart nog vara i ett ännu sämre läge. Speciella ansträngningar måste följaktligen göras för att dämpa kvinnoflykten från landsbygden.

Avflyttningens ogynnsamma verkningar.

Denna fortgående avfolkning är olycklig även i städerna därför att med befolkningsunderskott på landsbygden följt befolkningsöverskott i städerna som medfört svåra problem särskilt på bostadsmarknaden. Vad som för landsbygdens del är ytterst allvarligt, förutom den långt gående befolkningsuttunningen, är att det i första hand är folk ur de yngre arbetsföra åldrarna som flyttar till städerna. Att detta speciellt är förhållandet i fråga om kvinnorna framgår av förut redovisade siffror.

Befolkningsuttunningen på landsbygden medför att det ekonomiska underlaget för landsbygdkommunerna försämras, vilket försvårar genomförandet av åtgärder från kommunernas sida till höjande av befolkningens standard. Några stora förändringar i skatteunderlagets proportion mellan städer och landsbygd är det visserligen ännu icke fråga om, men de äro enligt vår mening värda att uppmärksammas.

Befolkningspolitiskt har redan avflyttningen från landsbygden för vissa delar av landet fått svåra följder. Som exempel kan nämnas att Västerbottnens landsbygd fått ett så högt kvinnounderskott som 9 000. Landskapet har haft landets högsta födelsetal och år 1944 redovisades 5 123 födda barn, men redan år 1950 nära tusentalet färre. Från flera delar av vårt land torde likartade förhållanden kunna anföras, men framför allt torde det gälla de delar, som äro eftersatta i det ena eller andra avseendet. Avfolkningen medför större svårigheter för landsbygden än för städer och tätorter att upprätthålla en effektiv socialvård dels därför att kostnaderna per invånare blir mycket stora, dels därför att kommunernas ekonomiska bärkraft försvagas. Befolkningsuttunningen har redan medfört svårigheter för landskommunerna i fråga om socialpolitiken. Detta har varit ett av de viktigaste skälen till landskommunernas sammanslagning till storkommuner. Olika investeringar, exempelvis för kommunikationerna blir dyrbara i förhållande till nyttan om befolkningsuttunningen får fortgå som hittills.

Anledningar till flyttningen och möjligheter att undanröja dessa anledningar.

1. Sämre inkomster.

Jordbrukets inkomstmöjligheter böra i första hand ägnas uppmärksamhet.

I nedanstående tabell redovisas den sammanräknade nettoinkomsten i procent fördelad mellan landsbygd, städer och det för hela riket gemensamma taxeringsdistriktet och dess förändringar från 1945 till 1950.

	Fysiska personer m. fl.		Samtliga skattskyldiga	
	1945	1950	1945	1950
Landsbygd	42,6	41,5	40,0	39,4
Städer	57,3	58,4	59,9	60,5
Gemensamma tax.distrikt.....	0,1	0,1	0,1	0,1
	100	100	100	100

Hela antalet inkomsttagare uppgick år 1949 till 3 384 834, varav 1 745 823 (51,6 procent) på landsbygden, 1 637 962 (48,4 procent) i städerna samt 1 049 i det för riket gemensamma taxeringsdistriktet. Enligt fördelningen av inkomsttagare skulle följaktligen -- om inkomsterna varit jämnt fördelade på inkomsttagare -- landsbygden, i tabellen härovan, ha haft över hälften av de fysiska personernas inkomst. I stället tillfaller nära 60 procent städernas inkomsttagare. Städernas övervikt beror i hög grad på de stora belopp, som är tillfinnandes i Stockholms stad, där den sammanräknade nettoinkomsten i förhållande till rikssumman utgjorde 16,7 procent för fysiska personer m. fl.

Men även i fråga om medelinkomsten mellan inkomsttagarna i de olika länens landsbygd och städer framkommer stora olikheter. Följande siffror härrör från 1949 och upptar endast de län där den högsta respektive lägsta medelinkomsten per invånare på landsbygden redovisas.

Inkomst per invånare.

	Landsbygd	Städer
Stockholms län	2 698	3 525
Blekinge län	1 688	2 829

Inkomst per inkomsttagare.

Stockholms län	5 780	7 335
Blekinge län	4 047	5 667

En förutsättning för att avflyttningen från landsbygden skall kunna hejdas torde vara att klyftan mellan inkomstsiffrorna från landsbygd resp. städer utjämnas. Att försöka dämpa denna avflyttning utan att tillförsäkra landsbygdens befolkning samma ekonomiska standard som stadsbefolkningen är enligt vår mening utsiktslöst.

Jordbrukets lönsamhet och prispolitiken.

Riksdagens beslut 1947 om den framtida jordbrukspolitiken avsåg att skapa garantier för jordbrukets lönsamhet. I den proposition, som låg till grund för beslutet heter det: »Det närmaste målet bör vara att bereda jordbruksbefolkningen möjlighet att uppnå och bevara jämställdhet i inkomsthänsesende med andra befolkningsgrupper. För att detta skall bli möjligt bör staten lämna jordbruksproduktionen ett gränsskydd gentemot utlandet.» Uppfyllandet av detta löfte är den första förutsättningen, när det gäller att hejda flykten från landsbygden. Emellertid har det genom utredningar konstaterats, att den inkomstklyfta, som var tillfinnandes då beslutet fattades, icke utjämnats. Löneklyftan i förhållande till jämförbara grupper var ännu vid utgången av år 1949 såvitt avser jordbruken i storlek 2—50 ha åker ungefär lika stor som 10 år tidigare. Vissa storleksklasser har erhållit större inkomstförbättringar, medan det är de mindre jordbruken, som visar det sämsta resultatet. Även de olika jordbruksområdena emellan förefinnes vissa differenser. Av områdena har södra Sveriges slättbygder erhållit den högsta inkomstförbättringen.

Trots minskning av antalet sysselsatta har jordbruksproduktionen ökat i icke ringa grad. Produktionsresultaten per arbetstimme har sålunda stigit väsentligt och detta borde ha medfört en betydligt större förbättring av jordbrukarnas levnadsstandard än som blivit fallet.

Som förut omtalats innehöll 1947 års beslut löften om gränsskydd för jordbruksproduktionen. Sedan andra världskrigets början har emellertid utlandspriserna i stort sett legat högre än priserna på svenska jordbruksprodukter. Följden av detta har varit att det svenska jordbruket tillfört konsumenterna livsmedel till lägre pris än vad som motsvarande varor skulle betingat om de importerats. Hur stort belopp som jordbrukarna med anledning härav »skänkt» det svenska folkhushållet är svårt att direkt angiva, men det torde säkerligen uppgå till en betydande summa. Konsumenternas utgifter för livsmedel räknade i procent av inkomsterna har också sjunkit sedan 1939. Under kriget träffades en överenskommelse om återhållsamhet mellan alla parter. Jordbrukarna erhöles då löfte om framtida kompensation. Även om vi icke ämnar begära någon retroaktiv kompensation till jordbruket är det dock vår uppfattning, att sådana åtgärder snarast böra vidtagas som utjämnar inkomstklyftan mellan jordbruket och jämförbara folkgrupper. Riksförbundet Landsbygdens folk uttalar härom i sitt yttrande över 1950 års långtidsutrednings betänkande. »Det är icke bara ur social och rättvisesynpunkt utan även för möjliggörande av en sund ekonomisk samhällsutveckling angeläget, att samhällets ansträngningar nu inriktas på att målet för jordbrukspolitiken uppnås utan dröjsmål och att hela den i jordbruket sysselsatta befolkningen beredes möjlighet att uppnå en ekonomisk, social och kulturell nivå, som är likvärdig med andra yrkens, vilka ställa jämförbara krav på sina utövare ifråga om arbetsinsatser, kunskaper, omdöme, ansvar och risker.»

Grunden för en utjämning mellan städer eller stadsbetonade tätorter och

landsbygden utgöres av prispolitiken, som för närvarande regleras genom jordbrukskalkylen. Fördelarna med kalkylen äro, att jordbruket tillförsäkras en viss inkomst, som skall täcka de beräknade kostnaderna. En väsentlig brist är emellertid en viss tröghet i prissättningen, vilken många gånger torde medföra psykologiskt köpmotstånd med anledning av att man vid prissättningen för en del produkter icke kan ta tillräcklig hänsyn till marknadens efterfrågan. Produktionsinriktningen kommer på grund härav att också den lida av en viss tröghet, som kan leda till överproduktion av vissa varuslag. Som exempel kan här nämnas överproduktionen på mjölk. Prissättningen på jordbrukets produkter bör utformas i enlighet med efterfrågan och med tanke på nödvändigheten av en viss produktionsomläggning, men prisregleringen måste också utformas så, att jordbrukets totala inkomst fördelas på ett tillfredsställande sätt mellan de olika storleksgrupperna och mellan de olika landsdelarna. Ökad hänsyn bör tagas till småbrukets speciella problem framför allt i Norrland.

Prisregleringen bör enligt vår mening göras friare och det bör i större utsträckning än nu vara tillåtet för jordbrukets organisationer att själva utforma priserna inom ramen för en sund ekonomisk politik. Det av riksdagen 1947 beslutade gränsskyddet för jordbruksproduktionen var menat som skydd mot alltför låga importpriser, och icke som ett medel att som nu hålla de inhemska priserna på en lägre nivå än världsmarknadens, samtidigt som den genomsnittliga realinkomsten hos Sveriges konsumenter torde vara avsevärt högre än motsvarande inkomster i flertalet andra länder. Jämställdhet i inkomsthänseende mellan jordbrukarna och jämförbara folkgrupper torde enligt vår mening vara svår att åstadkomma om icke den inhemska prisnivån skall få bestämmas av marknadsmässiga förhållanden.

Ehuru prispolitiken enligt vår mening bör vara det väsentliga, när det gäller att åstadkomma likställighet i inkomsthänseende mellan jordbruksbefolkningen och övriga grupper äro vi väl medvetna om att en fortsatt rationalisering inom jordbruket är ett nödvändigt komplement. Rationaliseringen få dock icke betraktas som ett medel för att överflytta arbetskraft från landsbygd till tätorter, utan bör kompletteras med en aktiv landsbygds politik som bedrivs så, att den arbetskraft, som kan avvaras från jordbruket, skall kunna finna sin utkomst inom andra näringar, men fortfarande på den egentliga landsbygden.

Dyrortsfrågan.

Sedan flera år tillbaka har dyrortsfrågan vid varje riksdag varit uppe till debatt och det har vid flera tillfällen yrkats på att dyrortsindelningen borde slopas. Framför allt har det varit landsbygdsrepresentanterna, som hållit frågan vid liv. Dyrortsfrågan är för närvarande föremål för undersökning. Trots detta måste problemet bli föremål för några reflexioner i förevarande sammanhang.

I det betänkande, som 1950 års dyrortssakkunniga lagt fram (SOU 1951: 7) gjordes följande uttalande: »De mätbara skillnaderna i dyrhet mellan

olika orter ha enligt de efter hand utförda prisundersökningarna successivt starkt minskats.» För landsbygdens vidkommande är det värdefullt att få denna utjämnning eller minskade spänning statistiskt bevisad. Det torde emellertid icke endast vara de mätbara faktorerna, som minskat skillnaderna i dyrhet mellan olika orter. Vissa andra faktorer, som icke äro direkt mätbara, torde också medverka till att minska dessa skillnader. I och med att de mätbara skillnaderna i allt högre grad utjämnats ha de icke mätbara faktorerna i levnadsstandarden fått en relativt sett ökad betydelse vid jämförelser i dyrortsfrågan.

Någon utjämnning beträffande de faktiska konsumtionsmöjligheterna torde däremot icke ha ägt rum. Enligt vår mening är detta av stor betydelse, när det gäller att tillförsäkra landsbygdsbefolkningen samma levnadsstandard som gäller för övriga folkgrupper. De olikheter i fråga om levnadsstandard, som för närvarande äro tillfinnandes kunna enligt vår mening icke utjämnas om dyrortsgrupperingen bibehålles. Målet för strävandena bör därför vara att skapa möjligheter för ett slopande av dyrortsgrupperingen och den planerade nya indelningen i dyrortsområden bör endast betraktas som en övergångsreform. De faktiska konsumtionsmöjligheterna (tillgång på varor av olika slag etc.) inom olika delar av landet medföra som förut sagts att levnadsstandarden blir varierande. För att neutralisera verkningarna därav nödgas invånarna i en lägre standardgrupp vidkännas ökade kostnader. På grund härav är det icke rimligt, att en kommun tillhörande en lägre standardgrupp skall klassificeras till den lägsta dyrortsgruppen. Tillgången till utbildningsmöjligheter, förströelser, läkarvård m. m. inom de olika kommunerna och invånarnas mycket olika kostnader för att komma i åtnjutande härav äro faktorer, som, om de icke beaktas vid en dyrortsgruppering, lämna mycket väsentliga utgiftsbehov utanför sammanhangen.

I motionen II: 553, 1951, av herr Nilsson i Svalöv, m. fl. anfördes i fråga om sambandet mellan industriens lokalisering och dyrortsgrupperingen: »I de skäl för industriens lokalisering till landsbygden, som anföras mot en avveckling av dyrortsgrupperingen, torde icke tillräcklig stor hänsyn ha tagits till arbetskraftens villighet att förflytta sig till eller bo kvar i en låg dyrort. Det nuvarande skärpta arbetsmarknadsläget, vilket troligtvis kommer att fortsätta inom överskådlig tid, torde medföra, att arbetskraftens flyttningsvillighet är den mest avgörande faktorn för industriens lokalisering. Den fördel med hänsyn till produktionskostnaderna, som betingas av låga löner, vilka uppväga de högre transportkostnaderna, torde således icke längre vara den betydande faktorn, när det gäller lokalisering av industri till landsbygden. Avståndet från arbetsplatsen till större centra har i rekryteringshänseende särskild betydelse, då det gäller tjänstemän, som i sin tidigare verksamhet vistats på orter, där tillgång på kulturella institutioner, fortbildningsmöjligheter m. m. finnes.»

Rekryteringen av framför allt kommunala tjänstemän försvåras av orättvisorna i dyrortsgrupperingen och i många fall får landsbygden nöja sig med de mindre kvalificerade krafterna. Det är enligt vår mening absolut

nödvändigt att snarast möjligt skapa likvärdiga förhållanden på detta område mellan stad och landsbygd. Ett problem, som framför allt berör Norrland, är avståndsdyrheten, som fått allt större betydelse dels genom att resekostnaderna blivit högre och dels genom att värdet i den tid, som går till spillo, ökats. För att inte Norrland skall komma i ett sämre läge än övriga delar av landet, är det nödvändigt, att speciella åtgärder vidtagas för att utjämna olikheterna i kostnadshänseende. Ett fortsatt system med kallortstillägg torde följaktligen vara nödvändigt.

Det finns, som från vårt håll i särskild motion framhållits, ingen rimlig anledning att olika delar av vissa kommuner efter den nyligen genomförda kommunindelningsreformen skola hänföras till skilda dyrortsgrupper, icke heller att bibehålla den lägsta dyrorten. Följaktligen böra omedelbara åtgärder i detta syfte genomföras.

Mindre möjligheter att välja sysselsättning.

Näringslivets lokalisering är ett problem, som har berörts i tidigare motioner och även blivit föremål för utredning (SOU 1951:6). Att behandla de frågor, som röra avflyttningen från landsbygden utan att ta upp industriens roll i detta sammanhang torde vara omöjligt. Det är nämligen enligt vår mening just avsaknaden av industri på landsbygden som gör avflyttningen från jordbruket till en avflyttning från landsbygden. Ett mera differentierat näringsliv torde även ur andra synpunkter böra eftersträvas. Vad som i detta sammanhang är av speciellt intresse är dock dess inverkan på befolkningsutvecklingen.

Vissa områden i Sverige framstå som utmärkta exempel på den roll småindustrien spelar för bygdens utveckling, som exempel kan nämnas Småland — särskilt Västbo härad — och Västergötland. Det torde framför allt vara den mänskliga faktorn, som gjort att det i dessa bygder kunnat växa fram en speciell små- och hemindustri. I ett arbete av E. Dahmén »Svensk industriell företagarverksamhet», påpekas det också att icke mindre än 80 procent av alla de företag, varom uppgift kunnat erhållas, startades på företagsgrundarens eller någon av företagsgrundarnas vistelseort.

Vissa åtgärder kunna vidtagas även genom samhällets försorg för att gynna startandet av industriföretag på landsbygden och därvid torde kommunikationernas betydelse särskilt böra uppmärksammas, eftersom det i de flesta fall torde vara just kommunikationerna, som äro avgörande för ett företags placering. Yrkesutbildningen är också av stor betydelse för rekrytering av utbildad arbetskraft till industrien och en decentralisering av densamma torde vara nödvändig.

»Kvinnoflykten» från landsbygden samt de problem, som sammanhånga därmed har förut berörts. En lokalisering till landsbygden av sådan industri, som i första hand sysselsätter kvinnlig arbetskraft, skulle säkerligen ha en dämpande effekt på avflyttningen och följaktligen verka i gynnsam riktning för den framtida befolkningsutvecklingen. Inom vissa delar av landet, framför allt i Norrland, är detta för bygdens fortsatta liv av utomordentlig vikt.

Möjligheterna till ett mera differentierat näringsliv på landsbygden försvåras genom avfolkningen eftersom det för att industriell verksamhet skall komma till stånd fordras en någotsånär god tillgång på folk. Det är svårare att tillföra landsbygden ny arbetskraft genom industrien än att behålla den redan tillgängliga arbetskraften genom att skapa nya arbetsmöjligheter. Med anledning härav är det av betydelse att landsbygden tillföres industrier, innan avfolkningen hunnit att gå än längre.

Obekvämt, särskilt för kvinnan.

Landsbygdskvinnornas arbetsbörda har uppmärksammats i många sammanhang, men tillräckliga åtgärder för att lätta denna börda torde likväl icke ännu ha vidtagits. Detta problem berör icke enbart jordbrukshushållen utan gäller även för den landsbygdsbefolkning, som icke är direkt knuten till jordbruket. Att problemet är allvarligt framgår av det faktum, att unga kvinnor och kvinnor över huvud taget utgöra flertalet av dem som fly från landsbygden. Om åtgärder kunde vidtagas, som underlättade dessa kvinnors arbete och därigenom för dem gjorde tillvaron på landsbygden mera trivsam än den för närvarande är, skulle troligen ett stort antal av dem kunna förmås att stanna. Detta skulle bli av stor betydelse för landsbygdens befolkningsutveckling.

Bostadsfrågan.

Landsbygden har en lägre bostadsstandard än städer och tätorter. Detta är en av de starkaste drivfjädrarna till avflyttningen. En fortsatt avfolkning kommer att medföra fördyrade kostnader för den kvarvarande befolkningen i fråga om sådana nödvändiga moderniseringar som vatten- och avloppsanläggningar, vilket — om inga åtgärder vidtagas — betyder en fortsatt lägre bostadsstandard på landsbygden än i städer och tätorter.

Sedan 1943 är bostadsbyggandet genom byggnadsregleringen kontrollerat av statliga myndigheter. Ett sådant förhållande innebär bland annat att staten avgör bostadsproduktionens fördelning mellan städer och tätorter å ena sidan och den egentliga landsbygden å den andra.

Trots att under de senare åren en viss standardförbättring ägt rum även på landsbygden, torde det ändå vara landsbygden, som har de verkligt stora behoven av förbättringar. Enligt bostadssociala utredningen är det självklart, att normerna för landsbygdens del i fråga om bostädernas kvalitet icke böra sättas lägre än för städerna, och i Kungl. Maj:ts proposition nr 231 år 1948 heter det: »En utjämning bör åstadkommas av de standardskilljaktigheter, som föreligga främst mellan stadssamhällenas och landsbygdens bostadsbestånd.»

Med utgångspunkt från dessa uttalanden torde det ha varit naturligt att man genom byggnadsregleringen sökt bereda rättvisa åt landsbygden. Så torde dock icke ha skett.

Någon utjämning sedan år 1945 torde icke ha ägt rum utan man kan tvärtom befara att den statligt dirigerade byggnadsverksamheten medfört att standardskillnaden ökat. De ansträngningar som kunna göras för att

höja bostadsstandarden på landsbygden torde i sin tur komma att verka därhän att strömmen till tätorter minskar och därmed efterfrågan på bostadsmarknaden i tätorterna dämpas. Enligt vår mening bör en omprövning av bostadspolitiken äga rum varvid landsbygdens behov beaktas på ett mera tillfredsställande sätt än tidigare.

Egnahemsbyggandet är den naturliga byggnadsformen på landsbygden varför dess speciella problem bör uppmärksammas framför allt när det gäller kostnadsfrågan. Eftersom förutsättningen för tätbebyggelse även på landsbygden är att vatten- och avloppsfrågorna först blivit lösta kan någon byggnadsplan icke komma till stånd förrän vatten- och avloppsplanerna blivit uppgjorda. Då brist råder på personal som har teknisk utbildning för utformande av vatten- och avloppsplaner har stor balans uppstått på detta område, med påföljd att avstycknings- och byggnadsplaneverksamheten avstannat på den egentliga landsbygden och de bostadssökande ha hänvisats att söka bygga inom de redan färdigplanerade tätorterna. En tänkbar lösning är att undersöka möjligheterna för en mera koncentrerad bebyggelse på landsbygden. Med hänsyn till det sagda synes det oss nödvändigt att en förstärkning sker av planeringspersonalen för vatten och avlopp.

Den snedvridning av bostadsbyggandet till nackdel för landsbygden, som ägt rum med anledning av den statligt dirigerade byggnadsverksamheten har förut berörts. En rimlig och enligt vår mening nödvändig åtgärd är därför att bostadsproduktionen släpps fri. Det antal »bordlagda» byggnadstillståndsärenden som redovisades den 1 april 1950 torde icke innefatta hela det aktuella byggnadsbehovet på landsbygden. En ansökan om byggnadstillstånd är nämligen med alla erforderliga papper ett omfattande företag, varför många kanske icke komma sig för med att sätta igång en så vidlyftig apparat, många inse också från början det hopplösa i saken och underlåta därför att sända in någon ansökan.

Vatten- och avloppsfrågor.

Uppgifter på hur stor del av landsbygdens hushåll som saknar tillfredsställande anordningar för vatten och avlopp kunna hämtas bl. a. ur egnahemsstyrelsen år 1940—42 utförd undersökning samt ur de uppgifter som lämnats vid 1945 års bostadsräkning. Egnahemsstyrelsens undersökning omfattar 3 861 landsbygdsfastigheter utvalda såsom representativa för landet och bebodda av ungefär 19 000 personer. 53 procent av dessa fastigheter äro rena jordbruksfastigheter. Med utgångspunkt från denna undersökning som får anses vara representativ för landsbygden med dess 650 000 fastigheter och med dess folkmängd på omkring 3 miljoner, drog egnahemsstyrelsen den slutsatsen att endast omkring 180 000 fastigheter (27,7 %) voro försedda med tillfredsställande vatten- och avloppsanordningar under det att återstoden ungefär 470 000 fastigheter (72,3 %) icke hade tillfredsställande anordningar utan borde bli föremål för förbättringar. Nämnas bör att av de undersökta fastigheterna hade endast 35 procent avlopp från kök och 14 procent avlopp från tvättstuga. I de flesta fallen utmynnade avloppsledningarna i öppna diken invid gårdarna.

Vid bostadsräkningen 1945 lämnades uppgifter i denna fråga och socialstyrelsen gjorde härvid en beräkning avseende den egentliga landsbygden (glesbebyggelse jämte tätorter med högst 200 invånare). Enligt denna beräkning skulle 64,5 procent eller omkring 1 680 000 personer sakna vattenledning men ha avlopp, 58,0 procent eller 1 432 000 personer sakna både vattenledning och avlopp. Dessa siffror ge vid handen att 1945 torde ungefär 47 procent av rikets dåvarande folkmängd på 6,7 miljoner, d. v. s. inalles 2,5 miljoner personer icke ha haft tillgång till både vattenledning och avlopp. De flesta av dessa äro bosatta på landsbygden.

Förutom de allmänna synpunkter som ovan anförts får man i detta sammanhang icke glömma de sanitära synpunkterna speciellt med tanke på de s. k. vattenburna sjukdomarna. Av tillgänglig statistik framgår klart att fall av exempelvis barnförlamning är betydligt vanligare på orter med otillfredsställande vatten- och avloppssystem än inom städer och tätbebyggda samhällen, där vatten- och avloppsfrågorna är tillfredsställande ordnade.

Frågan om lösande av landsbygdens vatten- och avloppsproblem är av så stor allmän betydelse att man här icke enbart kan lita till enskilda personers initiativ utan är tvungen att samordna och effektivisera arbetet. Anläggandet av en vatten- och avloppsanläggning är i allmänhet ett så stort företag att det överstiger vad ett enskilt hushåll kan bära i fråga om investering.

För att tillfredsställande lösa landskommunernas vatten- och avloppsproblem har medelsbehovet av 1946 års vatten- och avloppssakkunniga uppskattats till drygt 2 miljarder kronor beräknat efter 1948—50 års prisläge. Om hänsyn toges till det löpande behovet av vatten- och avloppsledningar för nya bostäder etc. samt till det s. k. uppskjutna behovet att förse viss befintlig bebyggelse med nya eller förbättrade anläggningar samt till investeringar i separata och andra småanläggningar så skulle de nuvarande årliga investeringarna i fråga om vatten och avlopp vara ungefär 125 miljoner kronor.

Vid den praktiska utformningen av detta oerhört omfattande arbetsprogram torde det vara lämpligt att kommunerna får spela en framträdande roll, då dessa utan tvekan har de största möjligheterna att på ett rationellt sätt planlägga de större anläggningarna.

Elektrifieringen på landsbygden.

Elkraftutredningen har i ett betänkande (SOU 1951: 14) framlagt en redogörelse för elektrifieringens utbredning på den egentliga landsbygden den 1 juli 1950. Av betänkandet framgår att betydande elektrifieringsarbeten utförts under de senaste åren, framför allt under femårsperioden 1945—50. Enligt allmänna bostadsräkningen år 1945 voro av 1 357 000 lägenheter i samtliga tätorter 8 000 lägenheter utan elektriskt ljus. På den egentliga landsbygden voro motsvarande siffror 745 000 resp. 121 800. I förra fallet en elektrifieringsgrad på 99 procent, i det senare 83,5 procent.

Uppgifterna om bostädernas elektrifiering avse förekomsten av elektriskt ljus. En bostad räknas följaktligen som elektrifierad, även om elektrifie-

ringen endast gäller belysning och oavsett vilka möjligheter som föreligga att använda strömmen även för el-kokning, motordrift m. m. Trots att bostäderna äro elektrifierade i här avsedd mening kan kraftförsörjningen likväl vara otillfredsställande.

Elkraftutredningen har företagit en kompletterande undersökning som avser förhållandena den 1 juli 1951 och som begränsats till bostadslägenheter på den egentliga landsbygden. I fortsättningen kommer också endast förhållandena på landsbygden att beröras. Antalet bostadslägenheter, som den 1 juli 1950 saknade elektriskt ljus, var ca 46 500 eller endast omkring 40 procent av det antal, som redovisades 1945. Elektrifieringsgraden — förhållandet mellan antalet oelektrifierade bostadslägenheter och totala antalet bostadslägenheter — har också förbättrats från 83,5 procent 1945 till 93 procent i juli 1950.

Trots denna väsentliga utbyggnad av el-nätet finnas dock fortfarande kommuner med låg elektrifieringsgrad. Således finnes, enligt den nya kommunindelningen, 31 kommuner, som äro elektrifierade till högst 70 procent. För Gotlands län, som då icke är medräknat, gäller att omkring en tredjedel av nuvarande landskommuner ha lägre elektrifieringsgrad än 70 procent. De 31 kommunerna fördela sig på landets naturliga jordbruksområden, sålunda: 5 ligga inom norra Sverige, 22 inom södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder och 4 inom södra och mellersta Sveriges slättbygder.

Eftersom den elektriska belysningen numera får anses vara en naturlig beståndsdel i vår levnadsstandard bör det inom skäliga gränser skapas möjligheter för varje lägenhetsinnehavare att få del av den standarden. Tillgången till elektriskt ljus och elektrisk kraft för motordrift m. m. har haft stor betydelse för att öka trivseln och bekvämligheten på landsbygden. Utan tillgång till elektrisk energi för motordrift är man i allmänhet avstängd från möjligheten att maskinellt utföra sådana besvärliga arbeten som mjölkning och uppfodring av vatten till djur och människor. Säkerligen har i många fall avflyttningen från landsbygden varit beroende av att det saknats bl. a. elektriskt ljus. Av den anledningen är det enligt vår mening nödvändigt att de delar av landet, som fortfarande släpar efter i detta avseende, får möjlighet att utnyttja den elektriska energien. För att ta ett exempel kan nämnas, att inom Tärna kommun i Västerbotten endast 30—40 procent av bostadslägenheterna äro försedda med el-ljus, det vill säga, det är i kommunen 297 oelektrifierade lägenheter. Liknande förhållanden kan anföras från andra delar av landet. Det räcker följaktligen icke att nu slå sig till ro i den förvisningen att det hittills har elektrifierats flera bostadslägenheter än; som för få år sedan ansågs möjligt. Målet måste vara att i stort sett alla skola ha tillgång till elektrisk energi. Därför vilja vi förordna att ökade möjligheter skapas för att tillföra även avlägset liggande bygder elektrisk kraft.

Kommunikationerna.

Landsbygdens mindre goda kommunikationer, i många fall beroende på dåligt vägsystem, bidrager i stor utsträckning till flykten från landsbygden.

Givet är att inga garantier kunna ges för att en bebyggelse kommer att bibehållas, därest bygden förses med goda kommunikationer med omvärlden, men om kommunikationerna försummas kan man i de flesta fall räkna med en ökad avflyttning. För att över huvud taget få folk att bo kvar på de gårdar och lägenheter som ligga ett stycke undan från bygden, är det nödvändigt att de få effektiv hjälp till sina utfartsvägar.

Statsbidrag till enskild väghållning kan nu ges i fråga om enskilda vägar såväl till själva anläggningen som till det årliga underhållet. Med tanke på den allmänna fördyring av väganläggningar som skett sedan de nu gällande bestämmelserna trädde i kraft, torde det vara nödvändigt att staten ikläder sig ökad andel av kostnaderna för byggandet av dessa vägar. För att kunna beräkna behovet av statligt stöd för enskilda väganläggningar bör man företa en länsvis upplagd inventering av behovet på detta område. De gårdar och lägenheter som ligga avsides ha vintertid stora kostnader och besvär för att hålla vägarna ut till allmän landsväg i farbart skick. Särskilt makt-påliggande blir detta i sådana fall, där gården varje dag har att lämna mjölk å mjölkbrygga vid allmän väg, eller måste sörja för att utfartsvägen ständigt hålls i sådant skick att mjölkbilar och skolbilar kunna ta sig fram.

Det syns vara angeläget att söka hjälpa dessa brukare i största utsträckning endera med penningbidrag eller på sådant sätt att vägförvaltningen låter sina maskiner ploga även utfartsvägarna.

Fritidsproblemet.

De långa avstånden och de bristande ekonomiska resurserna utgöra ett hinder för framför allt landsbygdens befolkning att träffa samman och roa sig, idka gemensamt studiearbete, bedriva idrott m. m. »Tråkigheten på landsbygden» är ett begrepp, som, även om det är schematiserat, icke torde vara utan betydelse när det gäller att finna orsaker till att ungdomen flyttar till städerna. För att i någon mån skapa större möjligheter för ungdomen på landsbygden till fritidsverksamhet är det av icke ringa betydelse att byggnadsregleringen upphäves även i fråga om samlingslokaler.

Statens nämnd för samlingslokaler har i sin pepitaframställning för 1952/53 gjort en uppställning, som visar lånegivningens omfattning sedan 1942/43, den tid lånegivningen till allmänna samlingslokaler började.

På grund av eftersläpningen i lånegivningen bör summan reserverade medel reduceras och statens nämnd för samlingslokaler meddelar att, om hänsyn togs till av nämnden tillstyrkta låneärenden, medelsreservationen i realiteten endast utgör 200 000 kronor. Behovet av samlingslokaler kan mätas genom summan av inkomna ansökningar, enligt tabellen 28 303 000 kronor. Ej tillfredsställda behov skulle följaktligen utgöra skillnaden mellan denna summa och den av Kungl. Maj:t beviljade lånesumman 14 547 000 kronor eller 13 756 000 kronor. Vid en dylik jämförelse komma emellertid icke förhandsgranskade ritningar och planerade projekt med, varför behovet kan beräknas vara betydligt större. Enligt uppgift torde det uppgå till en kostnadssumma av ungefär 150 miljoner kronor. I det ekonomiska

Budgetår	Anslag i 1 000 kr.	Till nämnden in- komna ansökningar		Av Kungl. Maj:t beviljade ansök- ningar		Behållningar vid utgången av vidstående period avseende beviljade lå- neansökningar
		Antal	Belopp i 1 000 kr.	Antal	Belopp i 1 000 kr.	
1942/43	1 500	3	137	—	—	1 500
1943/44	—	13	675	—	—	1 500
1944/45	—	20	1 160	16	793	707
1945/46	2 000	52	3 048	37	2 186	521
1946/47	5 000	64	3 125	64	2 887	2 634
1947/48	2 500	49	3 646	33	1 791	3 343
1948/49	—	53	4 920	33	1 464	1 879
1949/50	1 000	68	4 804	39	2 416	463
1950/51	4 000	74	6 158	44	3 010	1 453
1951/52	3 500	7	630	—	—	—
Summa	19 500	403	28 303	266	14 547	—

läge, som landet befinner sig i kunna vi tyvärr icke f. n. rekommendera en utökad lånegivning.

Vi kunna i detta sammanhang icke underlåta att påpeka det speciella förhållandet att religiösa sammanslutningar icke kunna erhålla lån för byggande av religiösa samlingslokaler om icke dessa även upplåtes för profana ändamål. Det kan icke anses vara rimligt att en religiös sammanslutning skall ställas utanför möjligheterna att erhålla lån endast på grund av den orsaken. För det religiösa livets fortbestånd är det enligt vår mening nödvändigt att underlätta för de religiösa sammanslutningarna att få lån till samlingslokaler.

Social omvårdnad.

Den sociala tryggheten bör tillkomma landsbygden i lika hög grad som städer och tätorter och vid planerandet av nya sociala reformer och förbättrandet av redan genomförda bör ökad hänsyn tas till de speciella problem, som är rådande på landsbygden. Här intar hemhjälsfrågan en framskjutet plats. Denna reform har nämligen där icke fått den effekt som varit önskvärd, varför landsbygdshemmen vid hustruns sjukdom ofta stå helt utan hjälp för hushållsarbetet. På grund av kvinnornas utflyttning från landsbygden kommer med all säkerhet denna fråga under de kommande åren att bli allt svårare. Åtgärder böra följaktligen snarast vidtagas för att utöka antalet hemvårdarinnor. Därvid torde böra övervägas huruvida icke en uppmjukning av statsbidragsbestämmelserna är nödvändig; möjligheten att i hushållsarbete sysselsätta partiellt arbetsföra torde också undersökas.

Den förebyggande mödra- och barnavården är av stor betydelse både ur allmän medicinsk och social synpunkt varför det bör tillses att den relativt tillfredsställande utveckling inom detta område som kommit tätorterna till del också genomföres på landsbygden.

Inkallelserna av distriktsbarnmorskorna till förlossningsanstalter böra

sålunda i stort sett upphöra särskilt när det gäller Norrland. Förekommande indragningar av distriktsbarnmorsketjänster böra jämväl upphöra och ersättas med lämpliga omstationeringar. Vidare bör genom direkt positiva åtgärder den förebyggande vården effektiviseras.

Att spädbarnsvården bl. a. på landsbygden icke är lika tillfredsställande som i städerna framgår av att antalet döda första levnadsåret i procent av levande födda numera är större på landsbygden. Tidigare har förhållandet varit det motsatta. Även om skillnaderna i dödlighet under första levnadsåret icke äro väsentliga böra de dock enligt vår mening ge anledning till åtgärder för att förbättra landsbygdens förhållanden.

Sammanfattning.

Av de i motionen berörda problemen torde framgå, att frågan om landsbygdens avfolkning icke endast är synnerligen allvarlig utan att den också är mycket omfattande och griper in på de mest skiftande områden. Likaså är det tydligt, att de åtgärder, som erfordras för att bereda landsbygdens folk bättre levnadsbetingelser och utkomstmöjligheter äro många och kräva betydande insatser från det allmännas sida.

Problem, som sammanhånga med landsbygdens avfolkning ha uppmärksamats i ett flertal utredningar, som slutförts eller alltjämt pågå. De flesta av dessa utredningar ha emellertid ägnats åt specialfrågor. I högerens partimotion 1944, I: 106, framhölls följande:

»Om man skall komma till rätta med den för vårt folks framtida ekonomiska och sociala liv så ytterst betydelsefulla frågan om landsbygden och dess förhållanden, gäller det emellertid att se den som ett enda sammanhängande problem. Dess lösande får icke stå i beroende av huruvida landsbygdsbefolkningens behov bliva tillbörligt tillgodosedda i samband med olika till sitt innehåll och sin art skiftande specialutredningar, som icke i första hand sikta till en lösning av frågan om landsbygdens avfolkning. Denna senare måste angripas från en befolkningspolitisk aspekt, varigenom jämväl problemets karaktär av arbetskraftsproblem vinner erforderligt erkännande.

Vidare får man inte bortse ifrån, att det väldiga fält, som här öppnar sig för det allmännas initiativ, icke kan beträdas utan att tillbörlig uppmärksamhet ägnas åt frågan om vårt lands finansiella möjligheter att genomföra önskvärda reformer på området. Om icke flertalet av de förbättringar för landsbygdens befolkning, varom ovan talats, kunna verkställas omedelbart och i ett sammanhang, gäller det att genom en prövning av frågan i hela dess vidd söka bilda sig en föreställning om vilka behov, som äro mest angelägna, och i vilken ordning det erforderliga reformarbetet bör bedrivas. Att härvid dock riktpunkten bör vara att så snart som möjligt hejda den pågående flykten till städerna torde vara uppenbart.

Det föreligger alltså ett behov att på ett särskilt sätt rationalisera och samordna pågående och framtida undersökningar och åtgärder, berörande den svenska landsbygdens och jordbruksnäringens ytterst komplicerade och skiftande problem, utan att därför hinder resas för snara åtgärder i olika

delfrågor. Det vore önskvärt, att en bestämd samordning komme till stånd, med utnyttjande av den sakkunskap, som kan finnas att tillgå hos jordbrukets organisationer eller från andra områden, som företräda erforderlig sakkunskap, varvid kvinnornas bidrag på speciella områden icke äro de minst viktiga.

En dylik samordning är desto mera nödvändig som i nuvarande läge bristen på översyn och målsättning är framträdande. Det föreligger ett behov att erhålla en plan för vidtagandet inom den närmaste framtiden av de åtgärder, vilka på grund av här tidigare framlagda skäl må te sig mest angelägna att komma till utförande. Det må på statsmakterna ankomma att rekommendera olika projekt till utförande samt att också själva taga nödiga initiativ. Vad själva planläggningen beträffar bör denna bedrivas i sådan takt, att förslag snarast möjligt kunna framläggas.»

Riksdagen uttalade sig för den citerade motionen, men några åtgärder i motionens syfte ha emellertid ännu icke vidtagits.

De problem, som voro aktuella 1944, äga fortfarande sin aktualitet. En samordnad plan för att komma till rätta med denna för vårt land så viktiga fråga är enligt vår mening nödvändig. Med hänsyn till dagens finansiella läge gäller det att avgöra vilka reformer, som omedelbart måste genomföras och vilkas genomförande kan dröja.

Under hänvisning till vad som anförts hemställas,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t efter erforderlig samordning av de utredningar, som äro av betydelse för problemet om landsbygdens avfolkning, snarast möjligt låter upprätta en plan, utvisande vilka åtgärder som böra vidtagas för att dämpa denna befolkningsrörelse samt den ordning efter vilka dessa åtgärder med hänsyn till angelägenhetsgraden och till våra ekonomiska resurser böra vidtagas.

Stockholm den 26 januari 1952.

Karin Wetterström.

Martin Skoglund.

Märta Boman.

Eric Nilsson

i Svalöv.

Jöns Nilsson

C. Oscar Nolin.

Albert Larsson

i Karlstad.

Carl Östlund.

T. G. v. Seth.

Einar Hæggbloom.